

INSO

20039

1st.Edition

2016

جمهوری اسلامی ایران
Islamic Republic of Iran

سازمان ملی استاندارد ایران

Iranian National Standardization Organization

استاندارد ملی ایران

۲۰۰۳۹

چاپ اول

۱۳۹۵

حافظت از میراث فرهنگی -

استخراج و تعیین نمک‌های محلول در
سنگ‌های طبیعی و مصالح مرتبط مورد
استفاده در میراث فرهنگی

**Conservation of cultural heritage-
Extraction and determination of soluble
salts in natural stone and related materials
used in and from cultural heritage**

ICS: 97.195

بهنام خدا

آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران

موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران به موجب بند یک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱ تنها مرجع رسمی کشور است که وظیفه تعیین، تدوین و نشر استانداردهای ملی (رسمی) ایران را به عهده دارد.

نام موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران به موجب یکصد و پنجاه و دومین جلسه شورای عالی اداری مورخ ۹۰/۶/۲۹ به سازمان ملی استاندارد ایران تغییر و طی نامه شماره ۲۰۶/۳۵۸۳۸ مورخ ۹۰/۷/۲۴ جهت اجرا ابلاغ شده است. تدوین استاندارد در حوزه‌های مختلف در کمیسیون‌های فنی مرکب از کارشناسان سازمان، صاحب‌نظران مراکز و موسسات علمی، پژوهشی، تولیدی و اقتصادی آگاه و مرتبط انجام می‌شود و کوششی همگام با مصالح ملی و با توجه به شرایط تولیدی، فناوری و تجاری است که از مشارکت آگاهانه و منصفانه صاحبان حق و نفع، شامل تولیدکنندگان، مصرفکنندگان، صادرکنندگان و واردکنندگان، مراکز علمی و تخصصی، نهادها، سازمان‌های دولتی و غیردولتی حاصل می‌شود. پیش‌نویس استانداردهای ملی ایران برای نظرخواهی به مراجع ذی‌نفع و اعضای کمیسیون‌های فنی مربوط ارسال می‌شود و پس از دریافت نظرها و پیشنهادها در کمیته ملی مرتبط با آن رشتہ طرح و در صورت تصویب به عنوان استاندارد ملی (رسمی) ایران چاپ و منتشر می‌شود.

پیش‌نویس استانداردهایی که موسسات و سازمان‌های علاقه‌مند و ذی‌صلاح نیز با رعایت ضوابط تعیین شده تهیه می‌کنند در کمیته ملی طرح و بررسی و در صورت تصویب، به عنوان استاندارد ملی ایران چاپ و منتشر می‌شود. بدین ترتیب، استانداردهایی ملی تلقی می‌شوند که بر اساس مفاد نوشته شده در استاندارد ملی ایران شماره ۵ تدوین و در کمیته ملی استاندارد مربوط که سازمان ملی استاندارد ایران تشکیل می‌دهد به تصویب رسیده باشد.

سازمان ملی استاندارد ایران از اعضای اصلی سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO)^۱، کمیسیون بین‌المللی الکترونیک (IEC)^۲ و سازمان بین‌المللی اندازه‌شناسی قانونی (OIML)^۳ است و به عنوان تنها رابط^۴ کمیسیون کدکس غذایی (CAC)^۵ در کشور فعالیت می‌کند. در تدوین استانداردهای ملی ایران ضمن توجه به شرایط کلی و نیازمندی‌های خاص کشور، از آخرین پیشرفت‌های علمی، فنی و صنعتی جهان و استانداردهای بین‌المللی بهره‌گیری می‌شود.

سازمان ملی استاندارد ایران می‌تواند با رعایت موازین پیش‌بینی شده در قانون، برای حمایت از مصرفکنندگان، حفظ سلامت و ایمنی فردی و عمومی، حصول تضمین کیفیت فرآورده‌ها و ملاحظات زیستمحیطی و اقتصادی، اجرای بعضی از استانداردهای ملی ایران را برای فرآورده‌های تولیدی داخل کشور و/یا اقلام وارداتی، با تصویب شورای عالی استاندارد، اجباری نماید. سازمان می‌تواند به منظور حفظ بازارهای بین‌المللی برای فرآورده‌های کشور، اجرای استاندارد کالاهای صادراتی و درجه‌بندی آن را اجباری نماید. هم‌چنین برای اطمینان بخشیدن به استفاده کنندگان از خدمات سازمان‌ها و موسسات فعال در زمینه مشاوره، آموزش، بازرگانی، صدور گواهی سامانه‌های مدیریت کیفیت و مدیریت زیستمحیطی، آزمایشگاه‌ها و مراکز کالیبراسیون (واسنجی) وسائل سنجش، سازمان ملی استاندارد ایران این گونه سازمان‌ها و موسسات را بر اساس ضوابط نظام تایید صلاحیت ایران ارزیابی می‌کند و در صورت احراز شرایط لازم، گواهینامه تایید صلاحیت به آن‌ها اعطا و بر عملکرد آن‌ها نظارت می‌کند. ترویج دستگاه بین‌المللی یکاهای کالیبراسیون (واسنجی) وسائل سنجش، تعیین عیار فلزات گران‌بها و انجام تحقیقات کاربردی برای ارتقای سطح استانداردهای ملی ایران از دیگر وظایف این سازمان است.

1- International Organization for Standardization

2 - International Electrotechnical Commission

3- International Organization of Legal Metrology (Organisation Internationale de Metrologie Legale)

4 - Contact point

5 - Codex Alimentarius Commission

کمیسیون فنی تدوین استاندارد

«حفظت از میراث فرهنگی - استخراج و تعیین نمک‌های محلول در سنگ‌های طبیعی و مصالح مرتبط مورد استفاده در میراث فرهنگی»

سمت و / یا نمایندگی

دانشگاه لرستان

رئیس:

کولیوند، فرشاد

(کارشناسی ارشد مهندسی مکانیک سنگ)

دبیر:

اداره کل استاندارد استان کرمان

کاویانی، فربد

(کارشناسی شیمی)

اعضا: (اسامی به ترتیب حروف الفبا)

دانشگاه شهید باهنر کرمان

ابراهیم زاده، رضا

(کارشناسی ارشد مهندسی مکانیک)

دانشگاه شهید باهنر کرمان

ارباب‌سیر، حسین

(کارشناسی ارشد مهندسی معدن)

پژوهشکده حفاظت و مرمت آثار تاریخی -
فرهنگی

امین‌شیرازی، شهرزاد

(دکترای مرمت آثار تاریخی و فرهنگی)

آزمایشگاه اداره کل میراث فرهنگی، صنایع
دستی و گردشگری استان کرمان

جعفرزاده، صدیقه

(کارشناسی مرمت آثار تاریخی)

اداره استاندارد شهرستان سیرجان

دادالهی، مهرانگیز

(کارشناسی شیمی کاربردی)

پژوهشکده حفاظت و مرمت آثار تاریخی -
فرهنگی

رحمانی، غلامرضا

(دکترای مرمت آثار تاریخی و فرهنگی)

اداره کل استاندارد استان کرمان

زکریایی کرمانی، احسان

(کارشناسی ارشد مهندسی مکانیک)

اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان کرمان

سلطان زاده، زهرا

(کارشناسی شیمی کاربردی)

سهرج زاده، مریم
(کارشناسی ارشد شیمی فیزیک)

عامری، سعید
(کارشناسی مرمت آثار تاریخی)

علی‌میرزاچی، فاطمه
(کارشناسی مرمت آثار تاریخی)

فدایی، حمید
(دکترای مرمت آثار تاریخی و فرهنگی)

محمدی، پوریا
(کارشناسی ارشد شیمی)

هادیان، منیژه
(دکترای مرمت آثار تاریخی و فرهنگی)

بیزدی میرمخلصونی، سید محمد
(کارشناسی فیزیک)

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
ب	آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران
ج	کمیسیون فنی تدوین استاندارد
ز	پیش‌گفتار
ح	مقدمه
۱	۱ هدف و دامنه کاربرد
۱	۲ مراجع الزامی
۱	۳ اصطلاحات و تعاریف
۲	۴ اصول آزمون
۲	۵ معرف‌ها، مواد و تجهیزات آنالیزی
۳	۶ روش انجام آزمون
۴	۷ بیان نتایج
۵	۸ گزارش آزمون
۶	کتابنامه

پیش گفتار

استاندارد «حفظت از میراث فرهنگی- استخراج و تعیین نمکهای محلول در سنگهای طبیعی و مصالح مرتبط مورد استفاده در میراث فرهنگی» که پیش‌نویس آن در کمیسیون‌های مربوط توسط سازمان ملی استاندارد ایران تهیه و تدوین شده و در دویست و هفتاد و نهمین اجلاس کمیته ملی استاندارد خدمات مورخ ۱۳۹۵/۰۱/۲۴ مورد تصویب قرار گرفته است، اینک به استناد بند یک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، مصوب بهمن‌ماه ۱۳۷۱، به عنوان استاندارد ملی ایران منتشر می‌شود.

برای حفظ همگامی و هماهنگی با تحولات و پیشرفت‌های ملی و جهانی در زمینه صنایع، علوم و خدمات، استانداردهای ملی ایران در موقع لزوم تجدیدنظر خواهند شد و هر پیشنهادی که برای اصلاح و تکمیل این استانداردها ارایه شود، هنگام تجدیدنظر در کمیسیون فنی مربوط مورد توجه قرار خواهد گرفت. بنابراین، باید همواره از آخرین تجدیدنظر استانداردهای ملی استفاده کرد.

منبع و مأخذی که برای تهیه این استاندارد مورد استفاده قرار گرفته به شرح زیر است:

BS EN 16455: 2014, Conservation of Cultural Heritage- Extraction and determination of soluble salts in natural stone and related materials used in and from cultural heritage

مقدمه

نمک‌های محلول اغلب در سنگ‌ها و سایر مصالح ساختمانی غیرآلی متخلخل، به صورت فرآورده‌های جایگزین با منشاء شیمیایی یا زیستی وجود دارند. این نمک‌ها ممکن است از رسوب سطحی آلاینده‌های زیست-محیطی یا از انتقال آب با استفاده از خاصیت موئینگی سایر منابع و همچنین از خود مصالح یا از اقدامات حفاظتی ناشی شوند.

نمک‌های محلول موجود در مصالح غیرآلی متخلخل (بسته به ویژگی‌های مواد، شرایط زیست‌محیطی و یا ترمیم احتمالی، شرایط محیط اطراف)، می‌توانند آغاز کننده فرآیند تخریب فیزیکی و شیمیایی باشند. این استاندارد، روشی را برای استخراج نمک‌های محلول موجود در مصالح غیرآلی متخلخل، به منظور تعیین یون‌ها و تخمین محتوای نمک‌های محلول، تشریح می‌کند.

روش‌های آزمون متعددی برای آنالیز نمک‌ها وجود دارد، برای مثال:

الف- شناسایی بلورهای نمک با استفاده از میکروسکوپ؛

ب- واکنش‌های شیمیایی کیفی. این کار شناسایی انواع آنیون‌ها و کاتیون‌های موجود در یک محلول را، پس از انحلال نمک در آب (به عنوان مثال سولفات‌ها، نیترات‌ها، کلراید‌ها)، امکان پذیر می‌سازد.

پ- آزمون‌های نیمه‌کمی. این آزمون‌ها عمدها بر اساس واکنش رنگ‌سنجد^۱ هستند که منجر به تشکیل ترکیبات رنگی متشكل از هر آنیون و معرف خاص آن، می‌شود.

ت- پراش پرتو X، که اطلاعاتی درباره ماهیت نمک (به شکل بلوری) و شناسایی ترکیب کانی‌شناسی یک ترکیب را فراهم می‌کند.

ث- روش‌های طیف‌سنجدی شبیه نور‌سنجدی شعله، طیف‌سنجدی جذب اتمی^۲ (AAS)، طیف‌سنجدی نشر اتمی پلاسمای جفت شده القایی^۳ (ICP-AES) برای کاتیون‌ها؛

پ- کروماتوگرافی یونی، که شناسایی و تعیین کمیت آنیون‌ها و کاتیون‌ها را به طور جداگانه امکان‌پذیر می‌سازد.

1 - Colourimetric

2 - Atomic Absorption Spectrometry

3 - Inductively Coupled Plasma - Atomic Emission Spectrometry (ICP-AES)

حفظت از میراث فرهنگی - استخراج و تعیین نمک‌های محلول در سنگ‌های طبیعی و مصالح مرتبط مورد استفاده در میراث فرهنگی

۱ هدف و دامنه کاربرد

هدف از تدوین این استاندارد، تعیین روش‌شناسی برای آنالیز کمی و کیفی آنیون‌ها و کاتیون‌های به دست آمده توسط احلال نمک‌های محلول موجود در سنگ‌های طبیعی و یا سایر مصالح غیرآلی متخلخل تشکیل دهنده آثار تاریخی - فرهنگی و همچنین نمک‌های محلول موجود در مواد و محصولات مورد استفاده برای حفاظت، است. این روش‌شناسی به نمونه‌هایی برداشت شده از اموال فرهنگی، نیاز دارد یون‌های اصلی در نظر گرفته شده در این استاندارد، شامل موارد زیر هستند:

Cl^- , NO_2^- , NO_3^- , SO_4^{2-} , Na^+ , K^+ , NH_4^+ , Ca_2^+ , Mg_2^+

۲ مراجع الزامی

مدارک الزامی زیر حاوی مقرراتی است که در متن این استاندارد ملی ایران به آنها ارجاع داده شده است. بدین ترتیب آن مقررات جزیی از این استاندارد ملی ایران محسوب می‌شود.

در صورتی که به مدرکی با ذکر تاریخ انتشار ارجاع داده شده باشد، اصلاحیه‌ها و تجدیدنظرهای بعدی آن مورد نظر این استاندارد ملی ایران نیست. در مورد مدارکی که بدون ذکر تاریخ انتشار به آنها ارجاع داده شده است، همواره آخرین تجدیدنظر و اصلاحیه‌های بعدی آن‌ها موردنظر است.

استفاده از مراجع زیر برای این استاندارد الزامی است:

۱-۱ استاندارد ملی ایران شماره ۵۰۰۲-۱، الکهای آزمون - الزامات فنی و آزمون - قسمت ۱: الکهای آزمون با تور سیمی فلزی

۲-۱ استاندارد ملی ایران شماره ۵۰۰۲-۲، الکهای آزمون - الزامات فنی و آزمون - قسمت ۲: الکهای آزمون با صفحه فلزی مشبك

۳-۱ استاندارد ملی ایران شماره ۲۰۰۳۲: سال ۱۳۹۵، حفاظت از اموال فرهنگی - اصطلاحات و تعاریف عمومی اصلی

۴-۱ استاندارد ملی ایران شماره ۲۰۰۳۴: سال ۱۳۹۵، حفاظت از اموال فرهنگی - نمونه‌برداری از مصالح اموال فرهنگی - روش‌شناسی - مقررات عمومی

۳ اصطلاحات و تعاریف

در این استاندارد، علاوه بر اصطلاحات و تعاریف تعیین شده در استاندارد ملی ایران شماره ۲۰۰۳۲ اصطلاحات و تعاریف زیر نیز به کار می‌روند.

۱-۳

نمک‌های محلول

Soluble salts

نمک‌هایی که به راحتی در یک حل مانند آب حل شده و یک محلول را تشکیل می‌دهند. انحلال پذیری به نمک و دمای آب بستگی دارد.

۲-۳

رسانایی

Conductivity

به اندازه‌گیری قابلیت آب برای هدایت جریان الکتریکی اطلاق می‌شود، این موضوع به شدت به مقدار مواد حل شده (مانند نمک) در آب، بستگی دارد.

۳-۳

رسانندگی ویژه

Specific conductivity

رسانندگی یک محلول، که بین دو الکترود دارای مساحت 1cm^2 و قرار گرفته فاصله 1cm از هم، اندازه‌گیری شده است.

۴-۳

مصالح غیرآلی متخلخل

Porous inorganic material

این مصالح شامل سنگ‌های طبیعی مانند ماسه‌سنگ‌ها^۱، سنگ‌آهک^۲، مرمر^۳ و همچنین مصالح مصنوعی مانند ملات^۴، اندود، آجر و سایر مواد هستند.

۴ اصول آزمون

نمک‌های محلول با تجزیه در حجم ثابتی آب فوق خالص، از یک زیرنمونه جامد پودر شده استخراج می‌گردند. مقدار نمک‌های محلول در نمونه را می‌توان با اندازه‌گیری رسانایی و آنالیز کمی و کیفی یون، پس از تصفیه، تعیین کرد.

۵ واکنشگرها، مواد و تجهیزات آنالیزی

۱-۵ آب فوق خالص (با رسانایی خاص $\geq 1\mu\text{S.cm}^{-1}$)

1 - Sandstone

2 - Limestone

3 - Marble

4 - Mortar

- ۲-۵ محلول مرجع آنیون و کاتیون در دامنه وسیعی از نتایج مورد انتظار؛
- ۳-۵ ظروف شیشه‌ای یا پلاستیکی آزمایشگاهی متداول؛
- ۴-۵ پودر و ملات آگات (عقیق)؛
- ۵-۵ تعدادی الک مطابق با استانداردهای ملی ایران شماره ۱۰۰۲-۱ و ۱۰۰۲-۵؛
- ۶-۵ فیلتر $45\mu\text{m}$ ؛
- ۷-۵ همزن مغناطیسی؛
- ۸-۵ تکاننده بالنی؛
- ۹-۵ گرمخانه با قابلیت کنترل دما و توانایی نگه داشتن دمای $(50 \pm 5)^\circ\text{C}$ ؛
- ۱۰-۵ ترازوی قادر به توزین نت $1\text{mg} \pm 0.1\text{mg}$ ؛
- ۱۱-۵ هدایت سنج با قابلیت اندازه‌گیری $1\mu\text{S.cm}^{-1}$ ؛
- ۱۲-۵ ابزار برای آنالیز آنیون‌ها و کاتیون‌ها.
- یادآوری - به طور گسترده از روش کروماتوگرافی یونی استفاده می‌شود.

۶ روش انجام آزمون

۱-۶ نمونه‌برداری

قواعد عمومی نمونه‌برداری در استاندارد ملی ایران شماره ۲۰۰۳۴ توصیف شده است. در تمام موارد، محل، تعداد و مقدار نمونه استفاده شده باید در گزارش نهایی مستندسازی شده باشد. در طی نمونه‌برداری، باید دمای ($^\circ\text{C}$) و رطوبت نسبی (%) محیط اندازه‌گیری شود.

۲-۶ روش تجزیه و تحلیل

۲-۶-۱ کلیات

مقدار مناسبی (حداقل $100 \pm 5\text{mg}$) از نمونه را پودر کنید تا زمانی که اندازه دانه‌های پودر، کمتر از $50.0 \pm 10.6\text{mm}$ خشک کنید، تا زمانی که به جرم ثابتی برسد. جرم ثابت زمانی به دست می‌آید که اختلاف بین دو توزین متوالی با فاصله زمانی 24h ، کمتر از 10% جرم زیرنمونه باشد. در برخی موارد، ممکن است مقدار موجود برای تعیین کیفیت صحیح، کافی نباشد. غلظت به عنوان یک ارزیابی نیمه‌کمی، در نظر گرفته خواهد شد. مقدار $100 \pm 5\text{mg}$ (P)، از پودر و زیرنمونه خشک شده را باید با دقیق $1\text{mg} \pm 0.1\text{mg}$ توزین و به بالن با حجم 100.0ml (V)، منتقل کنید. آب فوق خالص دارای رسانایی معلوم (γ_b) را باید تا نشانه روی بالن حجمی، به آن اضافه کنید. بالن را باید درزبندی کنید و به مدت 24h در دمای اتاق (25°C) به آرامی تکان دهید. یادآوری - ممکن است برای حل شدن کامل یا نزدیک به کامل برخی نمک‌ها، تا 72h زمان لازم باشد.

مخلوط به دست آمده باید حداقل 2h ثابت باقی بماند، تا مواد داخل آن تهشیش شوند.

۲-۲-۶ اندازه‌گیری‌های رسانندگی

قبل از اقدام به تعیین کمی یون‌ها، به منظور برآورد مقدار کل نمک‌های محلول^۱، رسانندگی ویژه محلول (γ_a) را باید اندازه‌گیری کنید و با رسانایی آب فوق خالص (γ_b) مقایسه کنید.

۳-۲-۶ اندازه‌گیری یون‌ها

سپس محلول را (زیریند ۲-۶) با استفاده از یک فیلتر $45\text{ }\mu\text{m}$ ، تصفیه و پس از واسنجی^۲ سامانه اندازه‌گیری، بخشی از محلول تصفیه شده را باید جمع‌آوری کنید و برای تعیین غلظت (C) هر یون منفرد، بر حسب mg/L، مورد استفاده قرار دهید.

۷ بیان نتایج

۷-۱ رسانایی ویژه (γ ($\mu\text{S} \cdot \text{cm}^{-1}$))

رسانایی ویژه با استفاده از معادله ۱ محاسبه می‌شود:

$$\gamma = (\gamma_a - \gamma_b) \cdot \frac{100}{P} \quad (1)$$

که در آن:

γ_a رسانایی ویژه محلول نمونه، بر حسب ($\mu\text{S} \cdot \text{cm}^{-1}$);

γ_b رسانایی ویژه آب خالص، بر حسب ($\mu\text{S} \cdot \text{cm}^{-1}$);

۱۰۰ جرم مرجع:

P جرم واقعی نمونه پودر جامد، بر حسب میلی‌گرم (mg);

۲-۷ یون‌های منفرد

نتایج یون‌ها باید به صورت زیر ثبت شود:

درصد وزن خشک نمونه بر حسب درصد (%) با استفاده از معادله ۲ بیان می‌شود:

$$I\% = \left[(C) \cdot \left(\frac{V}{F} \right) \cdot \left(\frac{1}{P} \right) \right] \cdot 100 \quad (2)$$

که در آن:

I درصد جرمی [mg/mg] یک آئیون یا کاتیون آنالیز شده (Cl^- , ..., Ca^{2+});

C غلظت، بر حسب میلی‌گرم بر لیتر (mg/L) یک یون منفرد در محلول;

V حجم استخراجی آب (100 ml);

F ضریب تبدیل میلی‌لیتر به لیتر، 1000 ml/L ;

۱ - در مورد نمونه‌های ملاتی و انواع مشخص سنگ مانند سنگ گچ، نتایج همیشه قابل اعتماد نخواهد بود، به دلیل حل شدن احتمالی یا حل شدن موضعی ترکببات تاثیرگذار بر رسانایی.

جرم واقعی نمونه پودری جامد، برحسب میلی گرم (mg) P

$$\frac{meq}{g} = \left[\frac{(I\%)}{100} \cdot \left(\frac{1}{ew} \right) \right] \cdot 1000 \quad (3)$$

که در آن:

ew معادل وزن هر یون منفرد.

۸ گزارش آزمون

این گزارش آزمون باید شامل اطلاعات زیر باشد:

الف- شماره شناسایی منحصر به فرد برای گزارش؛

ب- ارجاع به این استاندارد

پ- نام و نشانی آزمایشگاه محل انجام آزمون؛

ت- نام و نشانی مشتری (در صورت لزوم)؛

ث- ماهیت نمونه، مثلًاً، جامد، پودری و غیره؛

ج- تاریخ تحویل نمونه یا آزمونهای؛

چ- تاریخ آماده شدن نمونه (در صورت مرتبط بودن) و تاریخ آزمون.

ح- روش آنالیزی استفاده شده، محدودیتهای تشخیص و دقت اندازه‌گیری؛

خ- رسانایی ($\mu S \cdot cm^{-1}$) و محتوای یونی (meq/g)

د- زمان همزدن و مخلوط کردن برحسب ساعت.

ذ- هر گونه انحراف از این استاندارد و دلیل انحراف؛

ر- اظهارنظرها.

كتاب نامه

- [1] UNI 11087:2003 Beni culturali - Materiali lapidei naturali ed artificiali- determinazione del contenuto di sali solubili